MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA TRIZ TEXNOLOGIYALARINI QO`LLASHNING AFZALLIKLARI

Sultonova Nurxon Anvarovna
Qo`qon davlat pedagogika instituti dotsenti

Annotatsiya: Maqolada Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida loyihalashtirishning afzalliklari tahlil qilinib, TRIZ texnologiyalarini qo`llash haqida ma`lumotlar berilgan. Maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitishda TRIZdan foydalanishning ahamiyati, bolalarda ijodkorlikni rivojlantirishning samarali pedagogik texnologiyalarini qo`llash usullari haqida ma`lumot olish mumkin.

Key words: ta`lim texnologiyasi, TRIZ, maktabgacha ta`lim, ixtiro, g`oya, fan, ijodkorlik, qobiliyat, fikrlash, bilimlar, tajriba, interfaol ta`lim.

Bolalarda ijodkorlikni rivojlantirishning samarali pedagogik texnologiyalaridan biri bu TRIZ - ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi. Bu mamlakatimizda 50-yillarda taniqli rus olimi, ixtirochi, fantast yozuvchi Genrix Saulovich Altshullerning sa'y-harakatlari bilan paydo bo'lgan. TRIZ - bu asl g'oyalarni topish, ijodiy shaxsni rivojlantirish uchun noyob vosita, ijodkorlikni o'rgatish mumkinligini va o'rgatish kerakligini isbotlovchi vositadir.

TRIZ texnologiyasi bolalar bog'chalariga 80-yillarda kelgan. Ammo, shunga qaramay, u hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda va pedagogik texnologiya talab qilinmoqda. Maktabgacha yoshga moslashtirilgan TRIZ texnologiyasi bolani "Hamma narsada ijodkorlik" shiori ostida o'qitish va tarbiyalash imkonini beradi. Maktabgacha yoshdagi bolaga nisbatan TRIZ kontseptsiyasining boshlang'ich pozitsiyasi tabiatga asoslangan ta'lim tamoyilidir. Bolaga ta'lim berishda o'qituvchi o'z tabiatidan chiqishi kerak. Shuningdek, L. S. Vygotskiyning fikricha, maktabgacha tarbiyachi o'quv dasturini o'ziga xos bo'lgan darajada qabul qiladi. Bolalar bog'chasida TRIZ texnologiyasidan foydalanishning maqsadi, bir tomondan, moslashuvchanlik, harakatchanlik, izchillik, dialektika, ikkinchi tomondan, qidiruv faolligi, yangilikka intilish, nutq va nutqni rivojlantirish kabi fikrlash fazilatlarini rivojlantirishdir. ijodiy tasavvur.

Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun TRIZ: Bu jamoaviy o'yinlar tizimi, asosiy dasturni o'zgartirish uchun emas, balki uning samaradorligini oshirish uchun mo'ljallangan tadbirlar; Bu nazariyaning asoschisi G. S. Altshuller ishonganidek, "aniq hisoblash, mantiq, sezgi birlashtirgan yangisini yaratishning boshqariladigan jarayonidir". TRIZ elementlaridan foydalanganda, bolalarning ijodiy va aqliy faoliyati sezilarli darajada faollashadi, chunki TRIZ ularni davom etayotgan jarayonlarni tushungan holda keng fikrlashga va muammoning o'z yechimini topishga o'rgatadi. Ixtiro ijodiy fantaziyada, keyinchalik bolalar faoliyatining turli turlarida - o'yin, nutq, san'at va boshqalarda ifodalanadigan narsalarni ixtiro qilishda ifodalanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitishda TRIZdan foydalanish katta yoshdagi ixtirochi, yangi g'oyalar generatoriga aylangan bolalardan haqiqiy ixtirochilarni etishtirishga imkon beradi. Shuningdek, TRIZ texnologiyasi boshqalarning muvaffaqiyatidan quvonish, yordam berish istagi, qiyin vaziyatdan chiqish yo'lini topish istagi kabi axloqiy fazilatlarni rivojlantiradi. TRIZ texnologiyasi va maktabgacha yoshdagi rivojlanishning klassik yondashuvi o'rtasidagi asosiy farq bolalarga mustaqil ravishda savollarga javob topish, muammolarni hal qilish, tahlil qilish va kattalar aytganlarini takrorlamaslik imkoniyatini berishdir.

TRIZ texnologiyasi universal vositalar to'plami sifatida deyarli barcha faoliyat turlarida (ham ta'limda, ham o'yinlarda va rejim lahzalarida) foydalanish mumkin. Bu maktabgacha yoshdagi bolaning ongida dunyoning yagona, uyg'un, ilmiy asoslangan modelini shakllantirishga imkon beradi. Muvaffaqiyatli vaziyat yaratiladi, qaror natijalari almashinadi, bir bolaning qarori boshqasining fikrini faollashtiradi, tasavvur doirasini kengaytiradi, uning rivojlanishini rag'batlantiradi. Texnologiya har bir bolaga o'zining individualligini ko'rsatish imkoniyatini beradi, maktabgacha yoshdagi bolalarni qutidan tashqarida o'ylashga o'rgatadi. TRIZ texnologiyasining arsenalida maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda o'zini yaxshi isbotlagan ko'plab usullar mavjud. Bolalar bog'chalarida quyidagi TRIZ usullari qo'llaniladi: - Aqliy hujum usuli. Bu ijodiy faoliyatni rag'batlantirishga asoslangan muammoni hal qilishning operativ usuli bo'lib, unda munozara ishtirokchilaridan iloji boricha ko'proq echimlarni, shu jumladan eng hayoliylarini ifodalash so'raladi. Keyin bildirilgan fikrlarning umumiy sonidan amaliyotda qo'llanilishi mumkin bo'lgan eng muvaffaqiyatlilari tanlanadi. Ixtirochilik vazifalari bolalarning yoshiga qarab ochiq bo'lishi kerak. Aqliy hujum mavzulari quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin: ovqatni sichqonlardan qanday saqlash kerak; yomg'irda qanday namlanmaslik kerak; sichqonlar mushukning burni ostidan qanday pishloq chiqaradi; o'rmonni quyon kulbasidan qanday haydash kerak; uyda suv bo'lmasa, olovni qanday o'chirish kerak; ayiqning minoraga ko'tarilishi va uni yo'q qilishiga qanday yo'l qo'ymaslik kerak; qishda yozning bir qismini qanday qoldirish kerak. Aqliy hujum qoidalarini eslang: har qanday tanqidni istisno qilish; eng aql bovar qilmaydigan g'oyalarni rag'batlantirish; ko'p sonli javoblar, takliflar; boshqa odamlarning g'oyalarini yaxshilash mumkin.

Har bir fikrni tahlil qilishda “yaxshi – yomon” degan baho, ya’ni bu taklifda nimadir yaxshi, biroq yomon narsa bor. Barcha echimlardan eng maqbuli tanlanadi, bu qarama-qarshilikni minimal xarajatlar va yo'qotishlar bilan hal qilishga imkon beradi. Aqliy hujum natijalari, albatta, samarali faoliyatda aks etishi kerak: yozning bir qismini qishga torting; sichqonlar uchun imkonsiz bo'lib qolgan moda mahsulotlari va boshqalar. O'qituvchi bolalarga muammoning o'ziga xos echimlarini taklif qilishi kerak, bu ularning tasavvurini rag'batlantirish va ijodiy faoliyatga qiziqish va istakni uyg'otish imkonini beradi. Ushbu usulni amalga oshirish jarayonida bolalarning muloqot qobiliyatlari rivojlanadi: bahslashish, bir-birini eshitish, tanqiddan qo'rqmasdan o'z nuqtai nazarini bildirish, boshqalarning fikrlarini xushmuomalalik bilan baholash va boshqalar. Bu usul bolalarda tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishga imkon beradi, muammoning echimini izlashda ijodiy faollikni rag'batlantiradi, hayotda umidsiz vaziyatlar yo'qligini anglashga yordam beradi. - katalog usuli. Usul ijodiy hikoya qilishni o'rgatish muammosini ko'proq hal qilish imkonini beradi. Hech kimga sir emaski, maktabgacha yoshdagi bolalar uchun monolog nutqining kichik tajribasi va faol so'z boyligining qashshoqligi tufayli ijodiy hikoya qilish qiyin. Katalog usuli 1920-yillarda Berlin universiteti professori E.Kunze tomonidan ishlab chiqilgan. Ushbu usul maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlash uchun muvaffaqiyatli moslashtirildi. Ish uchun sizga minimal miqdordagi rasmlarga ega har qanday bolalar kitobi kerak. Matnning prozaik bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Voyaga etgan kishi bolalarga syujet quriladigan savollarni so'raydi, bolalar esa kitobdan javob izlaydilar, o'zboshimchalik bilan sahifaning istalgan joyiga barmog'ini ko'rsatadilar. So'zlar juda boshqacha bo'lib, hech qanday tarzda bog'lanmagan. “Poke” usulida tanlangan so‘zlar hikoya, ertakga bog‘lanadi. O'qituvchi nutqning bir qismini boshqasiga aylantirishi mumkin. Dars tez sur'atda o'tkaziladi, har bir yangi iboraga turli xil hissiy reaktsiyalar qo'llaniladi. ijobiy va salbiy belgilar mavjudligi; salbiy qahramon sabab bo'lgan yomonlik; yaxshi qahramonning yovuzlikka qarshi kurashi; ham ijobiy, ham salbiy qahramonlar uchun do'stlar va yordamchilarning mavjudligi, sehrning mavjudligi.

Savollar ketma-ketligi quyidagicha bo'lishi mumkin:

Biz kim haqida hikoya yozyapmiz?

U yaxshi qahramonmi yoki yomonmi?

U qanday yaxshilik (yomonlik) qildi?

U kim bilan do'st edi?

Ularga kim aralashdi?

Qanday qilib?

Yaxshi qahramon yovuzlik bilan qanday kurashgan?

Hammasi qanday tugadi?

Hikoyaning taxminiy yo'nalishi: Bir paytlar... Va u nima edi? Nima qilishga qodirmi? U buni qildi, chunki ... Ammo o'sha paytda u yashagan ... U ... edi… Bir kuni ular o'rtasida shunday bo'ldi ... Ularga yordam berdi ...

Savollar syujetning rivojlanishiga qarab farq qilishi mumkin. Bu esa pedagogdan ushbu usul bilan ishlashda ma’lum mahoratga ega bo‘lishni, o‘z vaqtida yo‘naltira olish va dastlab ko‘zda tutilmagan yangi savollarni shakllantirish qobiliyatini talab qiladi. Chizish jarayonida ixtiro qilingan uchastkani belgilar, diagrammalar, chizmalar va boshqalar yordamida tuzatish kerak. Bolalardan birinchi marta qiziqarli, chiroyli hikoya yozishni kutmaslik kerak. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, dastlab maktabgacha yoshdagi bolalar uchun psixologik inertsiya va stereotiplarni engib o'tish qiyin: ular bir-birlarining fikrlarini takrorlaydilar, tanish ertak voqealarini takrorlaydilar, ba'zida ular umuman jim bo'lishadi. Bolalar tomonidan ixtiro qilingan birinchi hikoyalar odatda ibtidoiy, qiziq emas va qisqa. O'qituvchi bolalarga yordam berishi, voqealarni rivojlantirish variantlarini taklif qilishi va muvaffaqiyatli kashfiyotlarni rag'batlantirishi kerak. Asta-sekin hikoyalar keng mazmunga ega, qiziqarli, sehrli, jozibali bo'ladi.

Xulosa qilish mumkinki, TRIZ elementlaridan foydalangan holda mashg'ulotlar maktabgacha yoshdagi bolalarda faol ijodiy fikrlashni rivojlantirishning samarali vositasi bo'lib, boshqa aqliy jarayonlar va umuman shaxsning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish bolaning shaxsiy tajribasini kengaytirishga va bolalar faoliyatini tashkil etishga ta'sir qiladi, bu olingan bilimlarni ijodiy qo'llash imkonini beradi, faollikni oshiradi, ufqlar va so'z boyligini kengaytiradi. Bularning barchasi maktabgacha yoshdagi bolalarga turli tadbirlarda muvaffaqiyatli o'zini o'zi anglash imkoniyatini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida http://lex.uz//docs/-4327235
2. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida http://lex.uz//docs/-4327235
3. http://lex.uz//docs/-3805404 O‘zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablarini tasdiqlash haqida
4. http://lex.uz//ru/docs/-5179335 Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida
5. Altshuller G.S. Fantaziya ranglari. Ijodiy tasavvurni rivojlantirish nazariyasiga kirish. // Sarguzasht uchun imkoniyat. / komp. Selyutskiy A.B. - Petrozavodsk, 1991 yil.
6. DB Xalkuzieva, X Muxammadjonova. Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga axloqiy-irodaviy tayyorligining psixologik jihatlari//Scientific progress 1 (6), 704-707
7. KD Bahodirovna. STUDY OF PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL PREPARATION OF PRESCHOOL CHILDREN-INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & …, 2022/5/10 №11. 57-60
8. SN Anvarovna. Some Aspects of the Maria Montessori Method in the Education of Preschool Children- INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND …, 2022 v1/6//169-173